

YANGI TARIX VA YANGI DAVR.

Beshariq tumani 1-son texnikumi

Tarix fani o'qituvchisi

Maxkamova Zuhraxon

Annotatsiya: Ushbu maqolada yangi tarix va yangi davr haqida chuqurroq tushunchalar beriladi.

Kalit so'zlar: yangi tarix, xronologik doirasi, asosiy xususiyatlari, O'zbekiston yangi tarixi, tarixiy ahamiyati.

Yangi tarix — jahon tarixining o'rta asrlardan keyingi, asosan XVII asr o'rtalaridan XX asr boshlarigacha (I jahon urushi) bo'lgan davrini qamrab oluvchi, kapitalistik munosabatlarning shakllanishi, sanoat inqilobi va buyuk geografik kashfiyotlar bilan xarakterlanadigan davrdir.

- **Xronologik doirasi:** Dunyo miqyosida taxminan 1640-yillar (Ingliz inqilobi)dan 1914/1918-yillar (I Jahon urushi)gacha bo'lgan davr.

- **Asosiy xususiyatlari:** Feodalizmning inqirozi, kapitalizmning rivojlanishi, sanoat inqilobi, burjua inqiloblari va mustamlakachilik tizimining kengayishi.

- **O'zbekiston Yangi tarixi:** Umumjahon tarixidan farqli o'laroq, O'zbekiston tarixida yangi davr XIX asr o'rtalaridan (Rossiya imperiyasi tomonidan bosib olinishi) 1917-yilgi inqilobgacha bo'lgan mustamlakachilik davrini anglatadi.

- **Tarixiy ahamiyati:** Bu davr an'anaviy jamiyatlardan zamonaviy industrial jamiyatga o'tish bosqichi hisoblanadi.

Yangi tarix — insoniyat tarixida taraqqiyot sur'ati tezlashgan, texnik kashfiyotlar va siyosiy o'zgarishlar dunyo xaritasini qayta shakllantirgan muhim davrdir.

Yangi tarix — jahon tarixini davrlashtirishda, asosan, tarix fanida o'rta asrlar tarixi bilan eng yangi tarix oraliq'idagi (17-asr o'rtalaridan to 20-asr

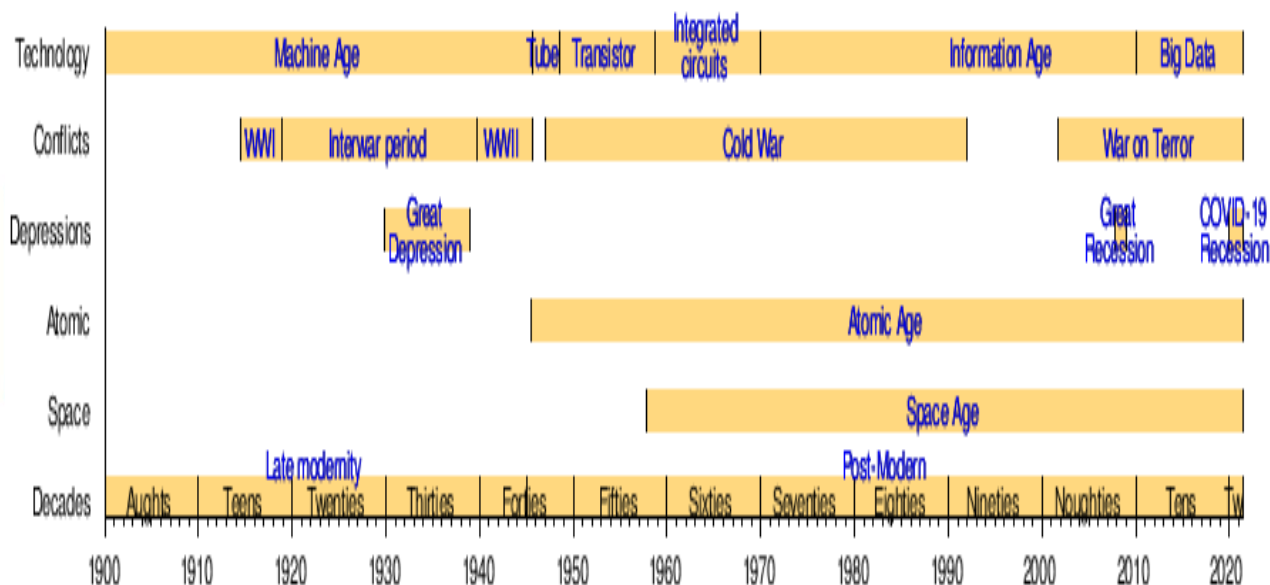
boshlarigacha bo‘lgan) davrning umumiy nomlanishi. Biroq jahondagi turli xalqlar va davlatlarda Yangi tarix tushunchasi turlicha tarixiy davrlarni o‘z ichiga olishi mumkin. Masalan, [O‘zbekiston](#) tarixining Yangi tarix davri yuqorida ko‘rsatilgan xronologik chegaradan ancha farq qilib, u 19-asr o‘rtalaridan to 1991-yilgacha bo‘lgan davrni o‘z ichiga oladi. Bu davrda hozirgi O‘zbekiston hududi podsho Rossiyasi va sovet tuzumi mustamlakachiligi ostida bo‘lgan.

Eng yangi davr (eng yangi tarix)— [jahon tarixining](#) taxminan 1917/18 yildan to hozirgi kungacha bo‘lgan tarixiy davrni tavsiflovchi qismi. Tarix fanida hozirgi zamonning quyi xronologik chegarasi (ya’ni boshlanish sanasi) haqida ham, jahon tarixini davrlashtirishda hozirgi zamonning o‘rni haqida ham turlicha qarashlar mavjud. Ba’zi tarixchilar yaqin (zamonaviy) tarixni so‘nggi yangi qismi boshqa bir qismi esa yaqin tarixni erta yangi va so‘nggi yangi davrlar bilan bir qatorda mustaqil tarixiy davr deb hisoblaydi.

Konsepsiya ta’riflari

Ingliz tilida so‘zlashuvchi tarix fanida „zamonaviy tarix“ atamasi ([inglizcha](#): *contemporary history*) kamida XIX asr boshidan beri qo‘llanila boshlandi, lekin hozirda asosan 1945-yildan keyingi davrga nisbatan qo‘llanadi. Nemis tilidagi adabiyotda „zamonaviy tarix“ tushunchasi ([olmoncha](#): *Zeitgeschichte*). Ikkinchi jahon urushidan keyin darhol paydo bo‘lgan va dastlab XX asr boshlari davriga nisbatan qo‘llangan, ammo 1945-yil hozirgi vaqtda zamonaviy tarixning boshlanishi hisoblanadi. Rus tilidagi tarixiy adabiyotda „yaqin tarix“ atamasi XIX asrdan boshlab, [fransuz inqilobi](#) bilan boshlangan tarixiy davrga nisbatan qo‘llanila boshlandi. Xuddi shu davrlashtirishni zamonaviy fransuz tarixchilari „zamonaviy davr“ ([fransuzcha](#): *époque contemporaine*) [fransuz inqilobi](#) va [Napoleon urushlaridan](#). Sovet tarixshunosligida „yaqin tarix“ atamasi Rossiyada [Oktyabr inqilobidan](#) keyingi tarixiy davrga nisbatan qo‘llangan. Zamonaviy rus tarixiy adabiyotida „zamonaviy davr“ ning boshlanishi XIX-XX asrlar boshiga yoki Birinchi jahon urushining yakuniy davriga (1917-1918) to‘g‘ri keladi.

Zamonaviy davrlarni davrlashtirish

1945-yilgacha bo'lgan davr

XX asrning birinchi yarmida dunyo bir qator yirik to'qnashuvlarni- [Birinchi](#) va [Ikkinchi Jahon urushlarini](#) boshdan kechirdi. Birinchi jahon urushining oxiriga yaqin (1914-1918) Rossiyada ikkita inqilob sodir bo'ldi va Rossiyada [fuqarolar urushi boshlandi](#). 1920-yillarda boylikning sezilarli o'sishi kuzatildi, dunyoning ko'p qismi tez iqtisodiy o'sishni va yangi texnologiyalarni o'zlashtirishni boshdan kechirmoqda. 1930-yillarda Buyuk Depressiya boshlandi. Urushlararo davrda global muammolarni hal qilish uchun [Millatlar Ligasi](#) tuzildi, ammo u yirik davlatlar tomonidan etarli darajada qo'llab-quvvatlana olmadi va bir qator inqirozlar dunyoni Ikkinchi Jahon urushiga olib keldi(1939-1945).

Sovuq urush

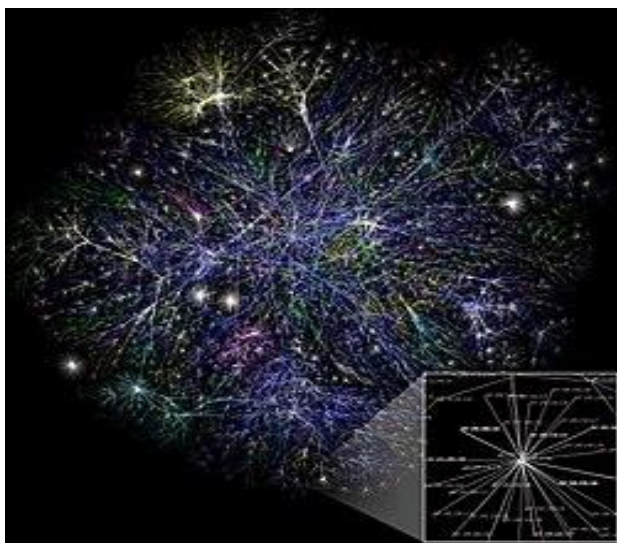
[AQSh](#) va [Sovet Ittifoqi](#) o'rtasidagi [sovuq urush](#) 1947-yilda boshlanib, 1991-yilgacha davom etdi. Sovuq urush dunyo mamlakatlarining ikki lagerga bo'linishi bilan tavsiflanadi-kapitalistik va sotsialistik. Shu bilan birga, 1945-yildan keyin ko'plab yangi mustaqil davlatlar paydo bo'ldi. [Hindiston](#) 1945-yilda mustaqillikka erishdi. 1945-yildan keyingi davr mobaynida Sovuq urush harbiy koalitsiyalarda, josuslik, qurol-yarog' ishlab chiqarish, bosqinchilik, tashviqot va texnologik taraqqiyotda namoyon bo'ldi. SSSR va sotsialistik lager mamlakatlari Sharqiy blok va [Varshava shartnomasini tuzdilar](#). AQSH va kapitalistik [davlatlar](#)

[kommunizmni](#) jilovlash siyosatini boshladilar va shu maqsadda [NATOni](#) tuzdilar. Sovuq urushning kuchayishi mudofaa xarajatlarining o'sishiga, an'anaviy va [yadroviy](#) qurollar [poygasiga](#) va proksi urushlarga olib keldi, bu ikki super kuch hech qachon bir-biri bilan bevosita kurashmaydi.

Sovuq urush 1989-yil inqiloblari, 1989-yil 3-dekabrdagi Malta sammiti va 1991-yil 26-dekabrda Sovet Ittifoqining qulashi bilan yakunlandi. 1989-yilgi Yevropa piknigi, Temir parda va [Berlin devorining](#) keyingi qulashi, Sharqiy blokning qulashi, [Sharqiy](#) va [G'arbiy Germaniyaning](#) qayta birlashishi va [Varshava shartnomasining](#) tugashi bilan tinch zanjirli reaksiyani yo'lga qo'ydi. Sovet Ittifoqi qisman AQSH va G'arbiy Yevropa bilan iqtisodiy jihatdan raqobatlasha olmagan uchun parchalanib ketdi. 1989-yildan keyin Sovuq urush davrida shakllangan ko'plab totalitar rejimlar va mijoz-davlatlar tugadi. Ularning o'rniga demokratik, [avtoritar](#) va oligarxik respublikala.

Lotin Amerikasida Pinochet kabi [Markaziy razvedka boshqarmasi](#) tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan harbiy rejimlar qulab tushdi (qarang: AQShning Chiliga aralashuvi) [Pinochet rejimi](#) 1990-yilda quladi. Janubi-Sharqiy Osiyoda o'ng qanot *taraqqiyot diktaturalari* xalq qo'zg'olonlari bilan ag'darildi (qarang. Sariq inqilob).

Kosmos asri, axborot asri va kompyuterlar

Internetning bir qismi orqali turli yoʻnalishlarni vizualizatsiya qilish.
Qisman Internet xaritasi 2005-yil.

Axborot va Kosmos asri boshlanishi Sovuq urush davriga toʻgʻri keladi

Kosmik asr Yerning birinchi sunʼiy yoʻldoshlarining parvozi va odamlarning koinotga uchishi bilan boshlandi. Katta kuchlar oʻrtasidagi raqobat kosmik poygada, avtomatik transport vositalarini va odamlarni Oyga va boshqa sayyoralarga birinchi boʻlib qoʻndirish raqobatida ifodalangan. Kosmik tadqiqotlar, kosmik texnologiyalar va koinot bilan bogʻliq madaniy tadbirlar natija berdi.

Axborot asri odamlarning maʼlumotni erkin muloqot qilish va ilgari topish qiyin yoki imkonsiz boʻlgan bilimlarga darhol kirish qobiliyati bilan tavsiflanadi. Axborot asri tushunchasi [raqamli inqilob](#) kontseptsiyasi bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, [sanoat inqilobi](#) va [sanoatlashtirish](#) natijasida paydo boʻlgan anʼanaviy sanoatdan axborotni qayta ishlashga asoslangan iqtisodiyotga oʻtish bilan bogʻliq. Ushbu oʻtish odatda XIX asrning ikkinchi yarmida boshlangan deb hisoblanadi, ammo aniq sana munozaralarga sabab boʻladi.

Terrorizm va urush

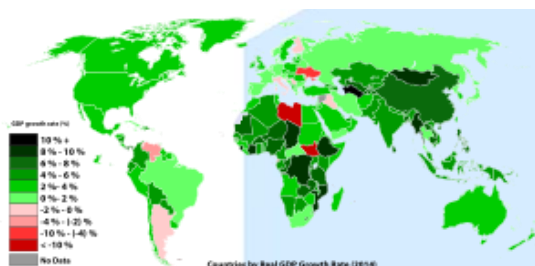

[Ozodlik haykali](#) va yonayotgan Jahon savdo markazi

2000-yillarning AQSh va Yaqin Sharqdagi asosiy siyosiy voqealari , terrorizmga qarshi [urush](#), [Afgʻonistondagi urush](#) va [Iroqdagi urush bilan bogʻliq edi.11-sentabr xurujlari](#) AQSHda zamonaviy tarixning „balandligi“ sifatida qabul

qilingan, 2001-yil 11-sentabrda [Al-Qoida](#) tomonidan Amerika Qo‘shma Shtatlariga uyushtirilgan bir qator xudkush hujumlari edi. O‘sha kuni ertalab 19 nafar al-Qoida terrorchisi to‘rtta yo‘lovchi samolyotini olib qochdi. Qaroqchilar ataylab ikkita samolyotni Nyu-Yorkdagi Jahon savdo markazining egizak minoralariga uchirib, bortdagi barchani va binolarda ishlayotganlarning ko‘pini o‘ldirgan. Ikkala bino ham ikki soat ichida qulab tushdi, yaqin atrofdagi binolarni vayron qildi va boshqalarga zarar etkazdi. Qaroqchilar Vashington yaqinidagi [Virjiniya shtati Arlington shahridagi](#) Pentagon binosida uchinchi samolyotni qulagan. To‘rtinchi samolyot Pensilvaniya shtati Somerset okrugidagi [Shanksvill](#) yaqinidagi dalaga qulab tushdi, uning yo‘lovchilari va ekipaj a‘zolarining bir qismi samolyotni qaroqchilar Vashingtonga yo‘naltirib qo‘ygan samolyot ustidan nazoratni tiklashga urinib ko‘rdi. 2001-yil 11-sentabr xurujlaridan keyingi yirik voqealar qatoriga Moskvadagi teatr hujumi, 2003-yildagi Istanbul portlashlari, Madriddagi poyezddagi portlashlar, Beslan maktabidagi garovga olish inqirozi va 2008-yilda Mumbay mehmonxonasining qamal qilinishi kiradi. Qo‘shma Shtatlar 2001-yil 11-sentyabr xurujlariga javoban „terrorizmga qarshi global urush“ boshladi, „Al-Qoida“ terrorchilariga boshpana bergan [Tolibonni](#) ag‘darish uchun [Afg‘onistonga](#) bostirib kirdi va Patriot aktini qabul qildi. Ko‘pgina boshqa davlatlar ham terrorizmga qarshi qonunlarini kuchaytirdilar va islomiy terrorizm va islomiy jangarilarga qarshi kurashish uchun huquqni muhofaza qilish organlarining vakolatlarini kengaytirdilar.

Buyuk turg‘unlik

2014-yilda real YaIM o‘sinh

sur‘atlari bo‘yicha mamlakatlar (Qo‘ng‘ir rangdagi mamlakatlar tanazzulda edi.)

2000-yillarning boshlarida 1980—2000-yillardagi tovar retsessiyasini tugatgan. Xatarlarini baholash qiyin bo'lgan AQShning ipoteka krediti bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlari butun dunyo bo'ylab sotildi va keng kredit bumi ko'chmas mulk va qimmatli qog'ozlardagi global spekulyativ pufakni kuchaytirdi. Moliyaviy vaziyatga neft va oziq-ovqat narxlarining keskin o'sishi ham ta'sir ko'rsatdi. AQSH moliyaviy institutlarga zarar etkazadigan ko'chmas mulk narxлари bilan bog'liq qimmatli qog'ozlar qiymatining keskin pasayishiga olib keldi^[19]. 2007-yilda Qo'shma Shtatlarda boshlangan inqiroz moliyaviy inqiroz tufayli yuzaga kelgan eng og'ir iqtisodiy tanazzul bo'ldi^[20]. Moliyaviy inqiroz moliya institutlarini kreditlash amaliyoti va AQShda ipoteka kreditlarining sekyuritizatsiya tendentsiyasi, subprime kreditlar va boshqa xavfli kreditlar bo'yicha yo'qotishlar, aktivlar narxining ortiqcha baholanishi bilan bog'liq edi.

Hozirgi va kelajak

Zamonaviy tarix o'tmish va kelajak o'rtasidagi chorrahada. Ushbu bosqichda tarixiy rivojlanishning uzoq muddatli tendentsiyalari tarix fanlari, [futuurologiya](#), prognozlash, retropolyatsiya usullaridan foydalangan holda o'rganiladi. Odamlar o'z o'tmishini shubha ostiga qo'ygan paytdan boshlab, ular o'tmishni tushunish kelajakni nazorat qilish degan tamoyilga asoslanib, uni o'rganishdan o'rganish mumkin bo'lgan „saboqlar“ ni topishga harakat qildilar. Jorj Santayananing mashhur iqtibosida shunday deyilgan: „Kim o'z o'tmishini eslamasa, uni qayta tiklashga mahkumdur“. [Arnold Toynbi](#) o'zining " Tarixni tushunish " monumental asarida [tsivilizatsiyalarning](#) yuksalishi va qulashi davrlarida naqsh izladi. Uilyam va Ariel Dyurant 1968-yilda chop etilgan " [Tarix darsi](#) " kitobini „joriy ishlar, kelajakdagi imkoniyatlar va davlatlar xatti-harakatiga oydinlik kiritishi mumkin bo'lgan voqealar va sharhlar“^[27] muhokamasiga bag'ishladilar. Tarix saboqlarini muhokama qilishda ko'pincha tarixiy tafsilotlarga yoki aksincha, radikal tarixshunoslik umumlashmalariga ko'p e'tibor qaratiladi

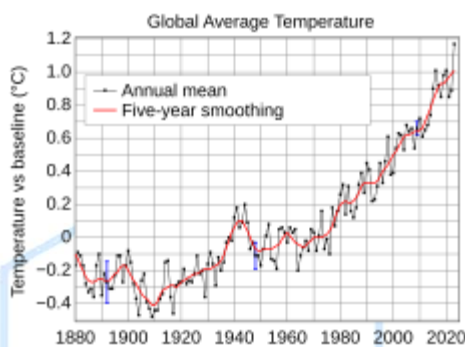
Qiyinchiliklar va muommolari

onaviy davrda dunyo bir qator muammolar va muammolarga duch kelmoqda. Kompyuterlar, Internet va boshqa [zamonaviy texnologiyalar](#) kundalik hayotni tubdan o'zgartirdi. [Nuqtai nazar](#) va [yangi texnologiyalar transport](#), axborot texnologiyalari, [biotexnologiyalar](#), [robototexnika](#), amaliy mexanika, materialshunoslik va boshqa sohalaridagi ilg'or ishlanmalarni qamrab oladi. Yangi texnologiyalarning paydo bo'lishi va mavjud texnologiyalarning yaqinlashishi jamiyat hayotidagi o'zgarishlarga, mavjudlarini hal qilishga va yanada murakkab muammo va muammolarning paydo bo'lishiga olib keladi. Jamiyatga ta'sir ko'rsatadigan innovatsiyalarga avtonom transport, [yangi aloqa formatlarini](#) ishlab chiqish, [hisoblash vositalari va usullari](#) va boshqalar kiradi.

Globallashuv kuchaydi, ko'pchilik buni amerikalashuv bilan bog'laydi va tahdid sifatida qabul qiladi. Rivojlanayotgan dunyoning ayrim qismlarida, xususan, Yaqin Sharqda globallashuv G'arbga va Amerikaga qarshi kayfiyatni kuchaytirdi. Ingliz tili dunyodagi etakchi tilga aylandi va bu tilda gapirmaydigan odamlar uchun til to'sig'i tobora rivojlanish uchun to'siq bo'lib bormoqda.

Boylik Katta Sakkizlik va G'arbiy mamlakatlarning sanoati rivojlangan mamlakatlarida, shuningdek, bir qancha Osiyo va [OPEK mamlakatlarida to'plangan](#). 2000-yilda kattalar aholisining 1 % dunyo aktivlarining 40 % ga, kattalar aholisining 10 % ga esa 85 % egalik qilgan^[29]. Voyaga yetgan aholining 50 % dunyo boyligining atigi 1 % egalik qilgan^[29]. Boshqa bir tadqiqot shuni ko'rsatdiki, eng yuqori 2 % dunyodagi uy [xo'jaliklarining](#) yarmidan ko'piga egalik qiladi. Shu bilan birga, taqsimot boylikning yanada ko'proq kontsentratsiyasi tomon juda tez o'zgardi

Iqlimning o'zgarishi

20-asrda Yer yuzasi haroratining oshishi

Iqlim o'zgarishi va global isish iqlim muammolarini birinchi o'ringa qo'yadi.

O'tgan asrda global isishga. Yer usti havosi oshishi taxminan XX asrning o'rtalarida boshlangan va prognozlariga ko'ra, u kamida XXI asrning o'rtalariga qadar davom etadi^[31]. Global isish ham atrof-muhit, ham inson hayoti uchun salbiy oqibatlarga olib keladi. 2001-yilgi IPCC hisobotida aytilishicha, muzliklarning chekinishi, Larsen muz tokchasi kabi muz tokchalarining qulashi, dengiz sathining ko'tarilishi, yog'ingarchilik shakllarining o'zgarishi va ekstremal ob-havo hodisalarining intensivligi va chastotasining oshishi qisman global isish bilan bog'liq. Boshqa kutilayotgan ta'sirlar qatoriga ba'zi hududlarda suv tanqisligi va boshqalarida yog'ingarchilikning ko'payishi, tog' qor qoplamining o'zgarishi va issiqroq haroratning salomatlikka salbiy ta'siri kiradi.

Odatda ma'lum ob-havo hodisalarini insonning dunyoga ta'siri bilan bog'lash mumkin emas. Biroq, bunday ta'sirlar ob-havo hodisalarining umumiy tarqalishi va intensivligiga ta'sir qiladi, masalan, kuchli yog'ingarchilik chastotasi va intensivligining o'zgarishi. Mutaxassislar iqlim o'zgarishi oqibatlari orasida muzliklarning chekinishi va butun dunyo bo'ylab dengiz sathining ko'tarilishini keltirmoqda. Boshqa ta'sirlar orasida hosildorlikning o'zgarishi, yangi savdo yo'llarining paydo bo'lishi, tirik turlarning yo'q bo'lib ketishi va kasallik tashuvchilar spektrining o'zgarishi kiradi. Misol uchun, 2009-yilgacha Arktika shimoli-g'arbiy dovonidagi hududda muntazam dengiz navigatsiyasiga to'sqinlik qildi ammo iqlim o'zgarishi muz to'plamini kamaytirdi va Arktika muzining bu qisqarishi suv yo'llarini yanada qulayroq qildi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. „Introduction“, . *The contemporary history handbook*, 1st, Manchester: Manchester University Press, 1996 — xvi-bet. [ISBN 9780719048364](https://doi.org/10.1017/9780719048364).
2. „Zeitgeschichte“. Brockhaus.de. 2021-yil 13-avgustda asl nusxadan [arxivlangan](https://arxiv.org/abs/20210813). Qaraldi: 2021-yil 13-avgust.
3. Steven Levitsky, Lucan A. Way. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War*. 2010. Pg 3.
4. „Core Characteristics of Web 2.0 Services“ (2008-yil 28-noyabr). 2010-yil 10-martda asl nusxadan [arxivlangan](https://arxiv.org/abs/20210813). Qaraldi: 2021-yil 12-avgust.
5. „Total mobile subscribers top 1.8 billion“. *MobileTracker Cell Phone News and Reviews* (2005-yil 18-may). 2008-yil 19-yanvarda asl nusxadan [arxivlangan](https://arxiv.org/abs/20210813). Qaraldi: 2008-yil 31-dekabr.